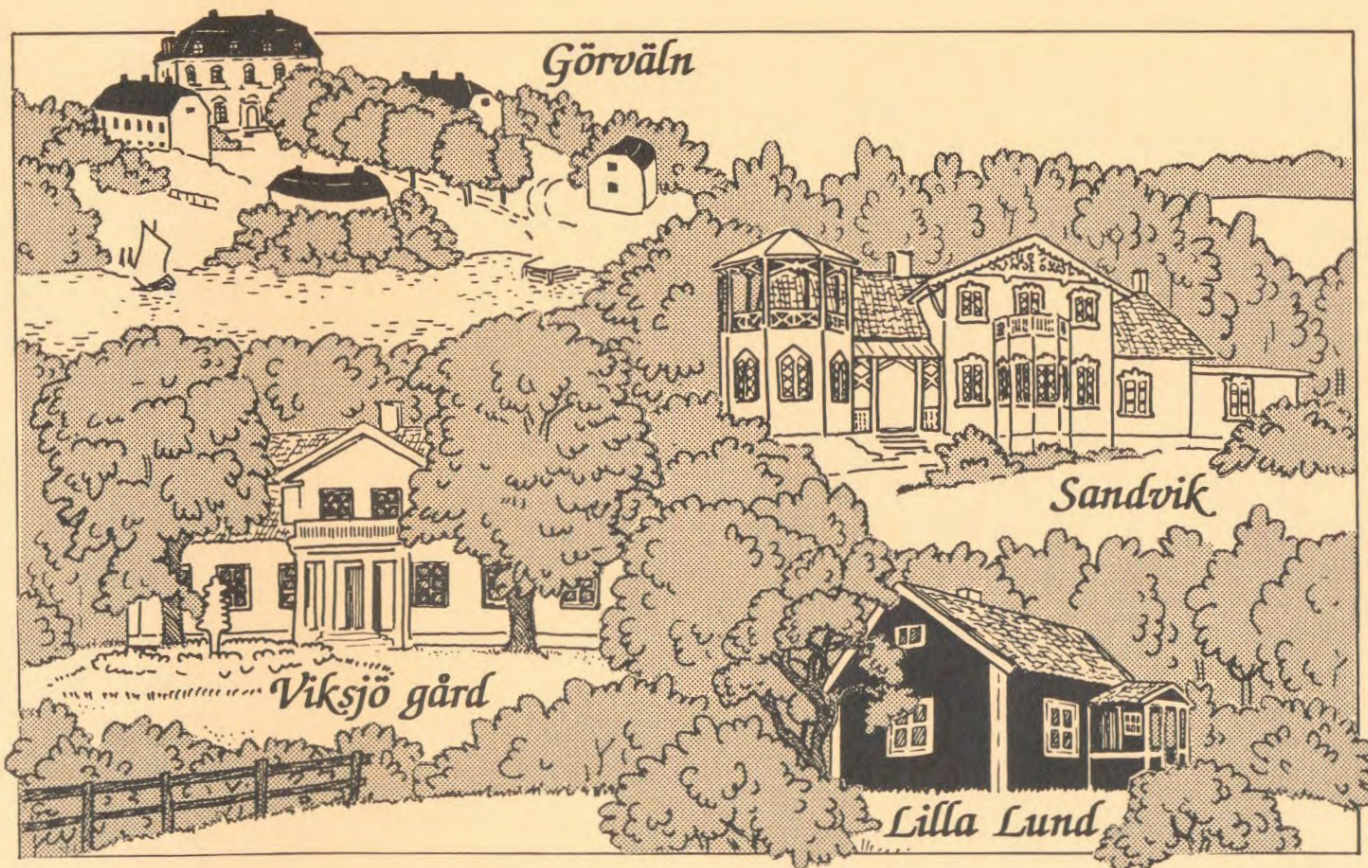

KULTURSTIGAR

VIKSJÖ - GÖRVÄLN

KULTURSTIGAR

VIKSJÖ - GÖRVÄLN

Kulturstig - en kul tur på stigar och vägar där du får tillfälle att lite närmare lära känna Järfälla intressanta historia, knuten till de platser du passerar. Runstenar, historiska platser, slott, gårdar, torp, husgrunder, känt och okänt, stort och smått möter dig under cykelturen eller promenaden.

*Ett särskilt tack till Stig Henriksson
för värdefull hjälp och uppmuntran!*

© 1993

Järfälla Kultur och Birgitta Johansson

Text och bild

Birgitta Johansson

Layout

Birgitta Johansson

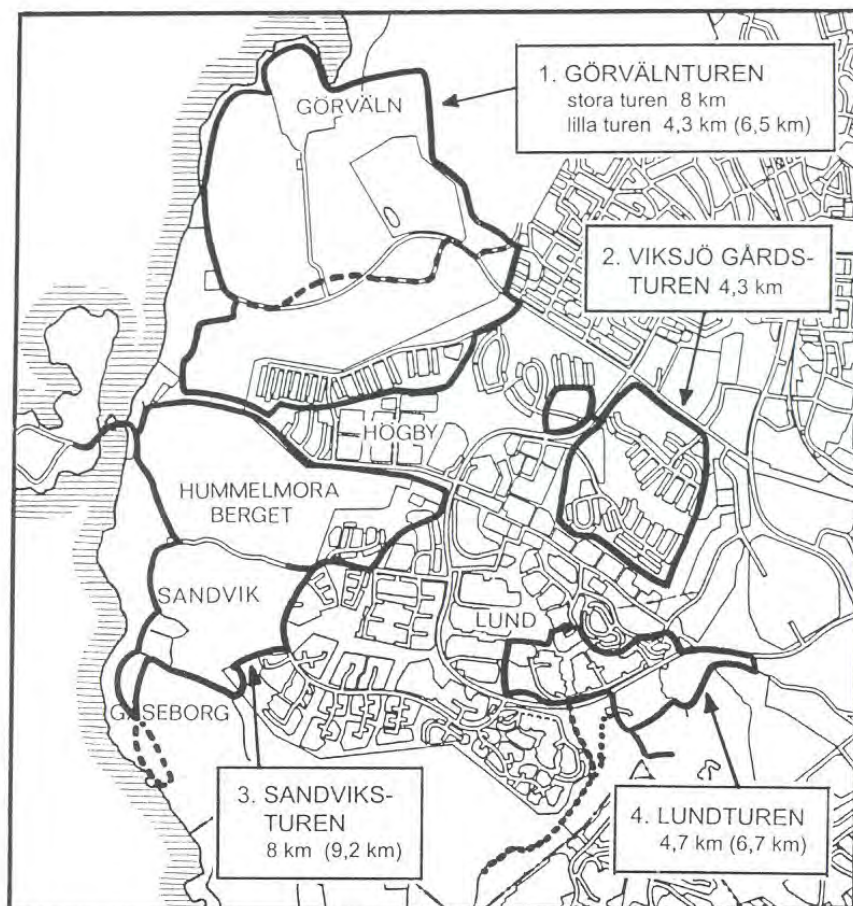
Tryckt på

Jakobsbergs tryckeri 2001

Andra upplagan

1

ISBN 91-630-1793-8

Görvälnaturen	s	4 - 13
Viksjo gårdsturen	s	14 - 21
Sandviksturen	s	22 - 29
Lundturen	s	30 - 36
Litteratur	s	36

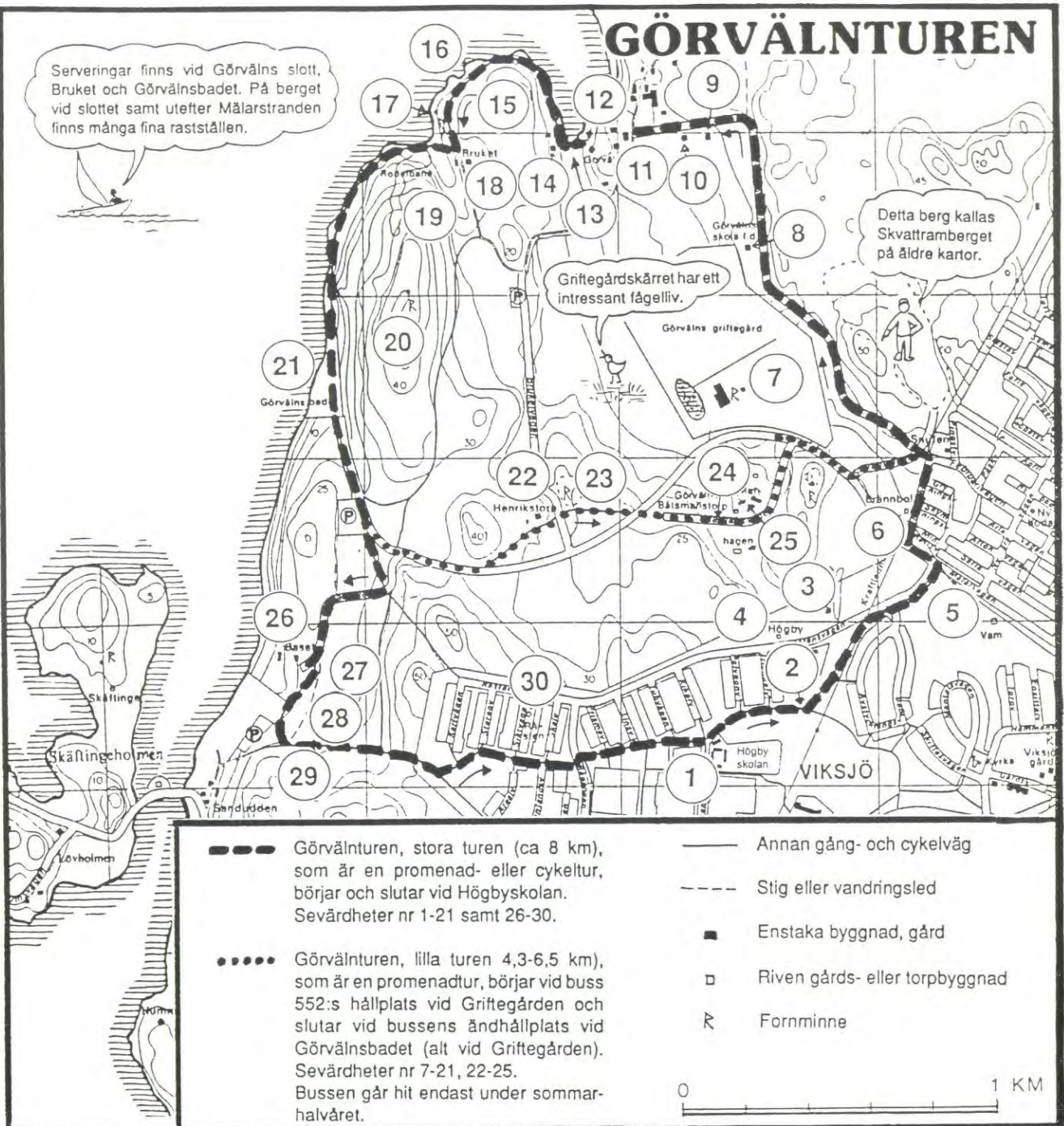
GÖRVÄLNTUREN

Serveringar finns vid Görvälns slott, Bruket och Görvälnsbadet. På berget vid slottet samt utefter Mälarstranden finns många fina rastställen.

Detta berg kallas Skvatramberget på äldre kartor.

Griftegårdskärret har ett intressant fågelliv.

GÖRVÄLNTUREN

ca 8 km • 4,3 km (6,5 km)

Görvälnaturen - med utgångspunkt från Högbyskolan eller buss 552:s hållplatser - går genom den vackra och intressanta Mälarnaturen. Den bär vittnesbörd om de människor som levat här - från de fattiga i koja till de kungliga i slott - men också om tidig industriell verksamhet vid tegelbruket, folkskolans framväxt och nutidsmänniskornas behov av rekreation och fritid.

1 Högbyskolan

Högbyskolan, Viksjös tredje skola, stod klar 1973. Skolan halverades 1996 och har sedan dess endast lågstadium. Bostäder byggdes på f.d skolområdet och stod klara 1999.

2 Bygget

På en kulle vid gångvägen finns husgrunden efter Viksjö gårds statbyggnad, Bygget. Det var "ett anskrämeligt fult hus i två våningar med fyra rum i varje våning. Statfamiljerna hade bara ett rum att röra sig i oavsett om de hade många barn eller inga alls", berättar John Wiman, son till kusken på Viksjö och uppvuxen där i slutet av 1800-talet.

3 Läsidemorän

Vid nedre delen av Råstensvägen ligger en långsträckt kulle som en stor limpa i åkern. Det är en läsidemorän.

När inlandsisen sakta rörde sig söderut pressades den upp mot bergknallen i kullens norra del. I lä av berget bildades då ett hålrum där sten och jord, som isen förde med sig, blev liggande.

4 Högby

Vid backen på andra sidan Råstensvägen låg förr gården Högby. Första gången den omtalas är 1538, dvs på Gustav Vasas tid. Kungen, som lade sig i såväl stort som smått i riket, föreslog i ett brev 1551 att en Thomas Andersson i Högby i Järfälla "same Högby bygge och besittie må, um thet icke ligger någon bolby tills meen eller förfongh". Om det låg någon "bolby" till men eller förfång vet vi inte för det framgår ingenstans om Thomas Andersson kom att besitta Högby eller ej.

I slutet av 1500-talet bestod Högby av två gårdar.

På 1800-talet fram till 1852 användes Högby som bostad för tjänstefolk på Viksjö.

Ingenting återstår av gården. Där finns en ganska bred stensträng som kan vara rester av rågången (gränsen) mot Görväln.

5 Vam

Första gången vi hör talas om Vam är 1542. Bonden Jobber på Vam var då befriad från skatt på grund av fattigdom. Också i fortsättningen hade man det fattigt och eländigt där. År 1599 t ex betalade Henrik på Vam bara 5 öre i förmögenhetsskatt, en av de lägsta summorna som någon gård i socknen betalade.

År 1613 avslöjades Mathis som tjuv men hann tillsammans med hustrun, avvika från trakten.

Fattigdomen och svårigheterna bestod och under 1700-talets senare hälft hade gården 12 olika ägare. Till slut lades jordbruket under Viksjö.

Vid enskiftet 1825 flyttade man helt sonika ut Vam till Skäfteingeholmen, en för Järfällas del unik flyttning av ett hemman. Orsaken var att Vam låg för nära Viksjö och hade sina ägor inblandade med Viksjös. Dessutom var det uppenbarligen svårt att driva en så liten gård.

Det är inte exakt klarlagt var Vam låg. Man har dock på senare tid funnit husgrunder i området, troligen det gamla Vams gårdsplats. Även en stensättning finns strax intill.

6 Brännbol

Brännbol nämns första gången 1534 och brukades sedan med växlande framgång fram till 1814 då jordbruket lades under Görvål.

Trots gårdens läge nästan precis under kraftledningen blev elektricitet aldrig indraget där.

Namnet Brännbol betyder ungefär "de brända gårdarna". Om och när någon eldsvåda ägt rum är okänt, men slutet på gårdens historia blev att den brändes ned 1971 efter att siste innehavaren flyttat till Olovslundshemmet. Cirkeln var slutet för Brännbols del.

Fortfarande minner dock husgrunder och bärbuskar om det hus som en gång låg här.

Kulturstigsvandrare, som kommer med buss 552, stiger av vid Griftegårdens hållplats och går bilvägen upp till höger om begravningsplatsen. Sedan följer man Stora turen till Görvålnbadet.

7 Griftegården

Redan på 1950-talet insåg man att kyrkogården i Barkarby inte skulle räcka länge till. Efter diverse turer köpte församlingen ett 25 hektar stort område vid Görvål.

År 1972 påbörjades arbetena och året därefter stod anläggningen klar. Pilgrimskapellet var färdigt 1977 och invigdes då av biskop Ingmar Ström.

Helt nytt som begravningsställe är inte platsen. Ett gammalt gravfält sägs ha funnits söder därom. Inom området finns också en forntida stensättning.

8 Görvålns skola

Tidigare hade Görvålnsbarnen gått i skola i gamla krogen vid Görvål, men 1896 byggdes ett riktigt skolhus. Det blev socknens fjärde skola. Där gick barnen från Görvål och de från Viksjö. Också de barn som bodde på Skäfteingeholmen gick i denna skola.

I skolhuset fanns en skolsal för 42 elever, korridor och farstu. Lärarinnan hade ett rum och kök bredvid.

Åren 1891-1920 hette lärarinnan Fanny Lagerlund. Det var under hennes tid som barnantalet var som störst. Som mest gick här 70 elever - 29 i småskolan och 41 i folk-

skolan. Men alla var inte i skolan samtidigt, de gick bara varannan dag. Först i mitten av 1920-talet blev det vardagsläsning.

Under åren 1911-1936 höll sig elevantalet omkring 20-30 elever. Sedan sjönk det snabbt och när skolan lades ner 1939 fanns där bara 4 barn. Dessa flyttades till Aspnäs skola dit de fick skolskjuts.

Skolhuset såldes 1994 till en motorklubb, som sedan ett antal år disponerat huset.

9 Gula villan

På vänster sida om vägen ligger Gula villan eller "Bläckhornet", byggd 1889. Huset har ett karakteristiskt utseende med sitt toppiga tak krönt av en skorsten, sina gavlar och sina burspråk och förstuvistar i varierande höjder.

10 Trädgårdsmästarbostaden

Nästa hus är trädgårdsmästarbostaden. Den byggdes någon gång under 1800-talets första hälft. Äldre än själva huset är entrédörren.

11 Görvälns slott

Förste kände ägaren är Nils Jönsson Oxenstierna, född i slutet av 1380-talet.

Första gången Görväln nämns i ett dokument är 1469.

I mitten av 1400-talet bytte ärkebiskop Jöns Bengtsson Oxenstierna till sig Görvälns gård. Därmed kom den att tillhöra biskopsgården i Stäket.

Sedan Gustav Vasa genomdrog reformationen var det fritt fram för kungen att lägga beslag på kyrkans och biskoparnas egendomar. Dit hörde förstås också Görväln som nu blev kronogods.

Gustav Vasas son, Johan III, skänkte det till Antonius de Palma, en italiensk adelsman, som åtföljt Johans polskfödda drottning Katarina Jagellonika till Sverige.

Antonius de Palma bosatte sig inte i någon av gårdarna vid Görvälnsviken utan byggde en helt ny gård och ett stuteri strax öster om Henrikstorp.

År 1605 bytte Svante Bielke, sedermera rikskansler, till sig Görväln av Antonius de Palmas son. Han flyttade tillbaks gården till den gamla platsen och lät bygga en säteribyggnad, den så kallade "Stora röda byggnaden", vilken låg strax nedanför de båda nuvarande flyglarna. Det var troligen ett stenhus, kanske i rött tegel. I huset fanns en sal, sju kammare och en stor förstuga. Köket var i ett annat hus. I närheten fanns också en mängd andra byggnader.

Rekonstruktion
"Stora röda byggnaden"

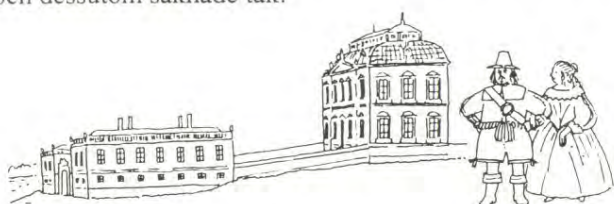

Så småningom hamnade Görväln genom arv hos Svante Bielkes dotterdotter Elsa Elisabet Brahe. Hon var först gift med Erik Oxenstierna, son till Axel Oxenstierna. Det var Erik som fattade beslutet att bygga en ny huvudbyggnad. Reduktionen började närma sig och det gällde därför att se till att gården blev ståndsmässigt bebyggd. Erik kände Jean de la Vallée, riddarhusets arkitekt. Det är troligen denne som ritat Görvälns slott även om Nikodemus Tessin d ä också nämnts i sammanhanget.

År 1656 dog Erik och Elsa Elisabet blev änka vid 25 års ålder med fem minderåriga barn. Byggplanerna fortskred dock och det beslöts att huset skulle uppföras i gotlandssten, ett då ganska ovanligt material. Stenen skulle kosta 16.000 daler kopparmynt, men Elsa Elisabet fick priset reducerat med 560 daler silvermynt för sten som "ähr illa fahren".

Mellan 1659 och 1661 pågick arbetena. Elsa Elisabet gifte det året om sig med hertig Adolf Johan, Karl X Gustavs yngre bror. Adolf Johan avskedade byggherren och arbetet kom sedan att ligga nere i 15 år. Under tiden bodde man vid vistelser på Görväln fortfarande i Sten Bielkes hus eftersom det nya huset bara var ett tomt skal och dessutom saknade tak.

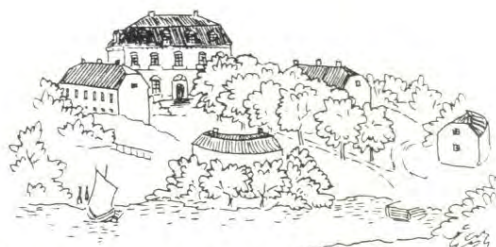
Men något kungligt slott blev inte Görväln. Adolf Johan blev ganska snart utmanövrerad från förmyndarregeringen för brorsonen Karl XI och efter en massa kontroverser med riksdagen och förmyndarregeringen flyttade han och hustrun besvikna till Stegeborgs slott i Östergötland.

På vintern 1696-97 kom elden lös. Den södra flygeln brann ned och samtidigt nedbrändes förmodligen också Bielkes röda hus och brygghuset. På stora huset eldhärjades taket. Kanske även den norra flygeln drabbades.

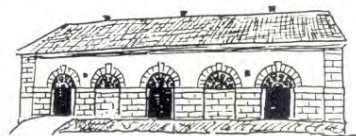
I mitten av 1700-talet fick flyglarna fick sitt nuvarande utseende. Taken hade tidigare varit nästan platta med balustrader runt. På Per Carlskölds tid (1752-59) genomfördes stora ombyggnader och lindallén ner mot sjön anlades. Nästa ägare till Görväln - Eva Bielke - lät bygga de båda svängda paviljongerna. Året var 1763, dvs det årtal som anges på norra flygelns vindflöjel.

Eva Bielke

År 1802 inköptes Görväln av brukspatron Bengt Magnus Björkman, den första icke-adlige ägaren. Om honom berättas det att han som vallpojke kom med boskap från Småland till Stockholm. Där lade han så småningom grunden till en stor förmögenhet som grosshandlare och brukspatron. På huvudbyggnaden lät han bygga på en vindsvåning med kupor. Under släkten Björkmans åttio år på Görväln byggdes också flera av de byggnader som fortfarande finns kvar, t ex trädgårdsmästarvillan, stallet, vagnslidren, ladugården.

Stallbyggnaden är byggd i empiristil

Gården köptes år 1900 av professor Mauritz Salin. Året därefter tillkom köksavdelningen och verandan framför entrén. Där hade tidigare varit en portal med en stor sandstensmussla. Denna finns numera uppställd nedanför balustraden vid lindallén.

Under Mauritz Salins och hans arvingars tid började marken styckas upp och säljas ut. År 1963 köpte Järfälla kommun marken för 3 miljoner kronor. Fyra år senare inköptes även slottsbyggnaderna och gårdsområdet.

Huvudbyggnaden var bebodd fram till 1962. Både 1982 och 1994-95 renoverades den och drivs nu som café och restaurang med festvåning och konferensanläggning.

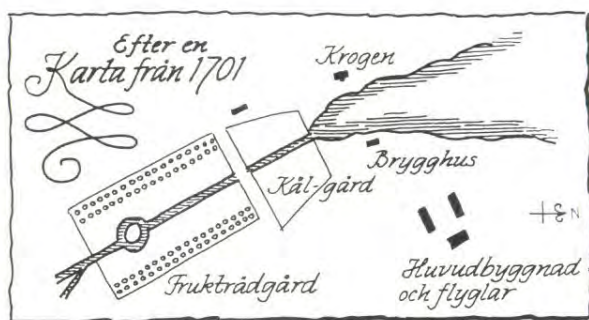
Vid Görväln finns fortfarande - förutom huvudbyggnad, flyglar och paviljonger - också så gott som alla arbetar- och ekonomibyggnader kvar. En så komplett gårdsmiljö är något ganska unikt i Stockholmstrakten.

12 Parken

Parken runt slottet är ett s.k. arboretum, dvs en provkarta på träd och buskar från olika delar av världen. Över 100 olika arter finns beskrivna och uppskytlade där. I parken växer också gulsippa.

13 En liten å mynnar ut i viken. På södra sidan om den nuvarande vägen låg vid 1700-talets början en kålgård. Kålrot var en viktig del av födan före potatisens tid. Bortom kålgården fanns en fruktträdgård.

På en del av området där den gamla fruktträdgården och kålgården förr låg ligger nu en parkeringsplats.

14 Görvälns krog/Villa Solbacka

På denna sida viken lät Svante Bielke i början av 1600-talet uppföra "Röda byggnaden vid sjön". I likhet med huvudbyggnaden (Stora röda byggnaden) var det ett stenhus. Troligen var det fogdens bostad.

Från omkring 1650 var huset en sjökrog där resande kunde rasta. Krogen låg dessutom vid en viktig vinterväg som gick från Barkarby över de låglänta slätterna och ut på Mälarisarna vid Görväln. Krogen lades ned på 1830-talet, dvs ungefär samtidigt som ångbåtarna började ersätta segelfartygen.

Husets äldsta delar är från tidigt 1600-tal, men det har förstås byggts om och byggts till flera gånger sedan dess.

År 1870 fanns det 23 barn i skolåldern på Görväln. Brukspatron Axel Fredrik Björkman startade en privat

skola för dessa i den gamla krogen. Men skolan lades ned efter 8 år. Under en del år fick eleverna gå i en s.k. ambulande skola, dvs ena terminen fick Lövstabarnen undervisning och nästa termin Görvälnsbarnen. Ett riktigt skolhus byggdes 1896 i gamla Oxhagen (Görvälns skola - se nr 8).

Villa Solbacka har sedan använts som bostad.

15 Friisas backe

Tvårs över halvön gick förr ett staket som hägnade in ridhästarnas hage. En bit norr om Villa Solbacka fanns en grind i staketet. Ville man att hästarna skulle komma ställde man sig bara där och visslade.

I folkmun kallades halvön för Friisas backe. Namnet har den fått efter generalskan Lotty Friis som gärna jagade på denna plats. (Man får väl förmoda att hästarna inte var där samtidigt).

Lotty Friis och maken Torsten ägde Görväln 1937-67.

16 Löjtnantsklippan

Det berättas att klipphällen fått sitt namn efter en löjtnant som lär ha kastat sig i vattnet och drunknat där efter att ha blivit försmädd som friare till slottsherrens dotter.

17 Tegelbruket

Under 1700-talets första hälft började man i Stockholm bygga allt fler hus i tegel i stället för av trä på grund av brandrisken. En mängd tegelbruk uppstod i stadens närhet. Omkring 1750-51 lät Per Schyllberg (adlad Carlsköld) på Görväln anlägga ett tegelbruk här, vilket sedan var i drift i ungefär 100 år. Ett tag fanns det så mycket som ett 15-tal tegeldrängar. "Tegelbruksfolket wid Görwäln" hade t.o.m. egen bänkrad i kyrkan.

Teglet fraktades med båt in till Stockholm och såldes. Vid inre delen av Bruksviken kan man se spår av verksamheten: en avlång plan mot sjösidan kantad av en uppmurad terrass. På andra sidan finns rester av husgrunder - kanske efter magasin och torklador för teglet. Vid planens norra del, inte långt från vindskyddet, ser vi resterna av den gamla tegelugnen, en byggnad som bör ha varit 10x10 m. I närheten av den kan man hitta flis och skärvor av taktegel och tegelstenar.

18 Bruket - byggnaden

Ungefär vid sekelskiftet 1799-1800 byggdes en bostad till tegelarbetarna. Husets vind inreddes med fyra smålägenheter. På nedervåningen hade man en gemensam bakugn, vilken ännu finns kvar i ursprungligt skick.

Efter tegelbrukets nedläggning var huset arbetarbostad. Numera används det som fritids- och serveringslokaler.

19 Bruketbacken

Till de två första backarna uppfördes år 1970 en 195 m lång lift. Allt eftersom intresset för utförsåkning ökat har åkområdet utvidgats. År 1989 höjdes backen. Nivåskillnaden är nu 60 m mot tidigare 48 m.

Längdåkningsspår passerar backen. En rodelbana finns också.

20 Kvarnberget

Berget som skidbacken ligger på heter Kvarnberget. Där fanns en gammal väderkvarn i slutet av 1600-talet. År 1701 stod den öde och försvann sedan, men namnet har levat kvar.

21 Görvälnsbadet

Badet var färdigt 1960. Hopptorn och servering fanns inte då, de tillkom några år senare liksom parkeringen.

Den som promenerar kan ta buss 552 från Görvälnsbadet - och beskåda sevärigheterna 22-25 från bussfönstret - eller promenera tillbaka till Griftegårdshållplatsen. Man kan också följa den längre turen förbi Baset (sevärigheterna 26-30) och ta buss 564 från Rågängen, hållplats Prismavägen.

22 Henrikstorp

En av smågårdarna under Görväln var Henrikstorp eller Hinderstorp som det förr kallades. Första gången det nämns är 1534. När Hindrich brukade gården 14 år senare kan man läsa att det i hans åligganden ingick att mottaga en massa hästar för utfodring: 2 fogde-, 2 biskops-, 1 hus- och 1 konungshäst.

År 1571 fick den italienske adelsmannen Antonius de Palma Görväln i förläning av Johan III. I hagen öster om det nuvarande huset finns fem husgrunder, vilka troligen är lämningar efter de byggnader och den avelsgård som de Palma här lät uppföra 1577-78. Det har antagligen funnits fler byggnader på åkermarken.

Trots behovet av hästar till Vasasönernas krig så tycks inte stuteriet ha blivit den lönande affär som de Palma tänkt sig och omkring år 1600 lades det ner.

Sextio år senare hette brukaren Johan Olufsson. Han var rättare på Görväln och råkade illa ut då han anklagade en Hägerstalundsbo för att ha stulit några stockar från Görvälnskogen. Några hållbara bevis hade han tydligen inte för mannen blev frikänd och Johan fick böta 3 daler för tillvitelse.

År 1855 lades jordbruket under Görväln och Henrikstorp var under många år bostad för statfolk. Det har också fungerat som skogvaktarboställe och senare som sommarstuga.

På 1950-talet var huset inspelningsplats för en Astrid Lindgrenfilm om mästardetektiven Blomkvist och Rasmus.

Henrikstorp, som var en sk parstuga, genomgick en fullständig ombyggnad 1954. Tjugo år senare gjordes ytterligare en om- och tillbyggnad. Huset är numera året runt-bostad.

Henrikstorp före 1954

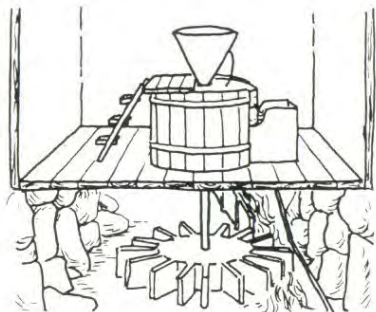
23 På den tidigare öppna marken där de Palmas husgrunder ligger finns nu en frodig lövskog med många intressanta växter.

Inte långt därifrån finns en stor jordtäktsgrop. Det berättas att på den platsen hade man i slutet av medeltiden planerat att bygga ett kloster eller en biskopsgård åt biskop Brask.

Eller kanske var groppen helt enkelt en vattningsbassäng för hästarna på stuteriet.

- 24** I en liten bäckravin inte långt från Marhagen kan man se resterna av en fördämning. Där har legat en skvaltkvarn, en enklare sorts kvarn vars vattenhjul var liggande i stället för stående. En sådan kvarn kräver inte lika mycket vattenkraft som en vanlig vattenkvarn.

25 Marhagen

Namnet Marhagen dyker upp första gången 1627. Det var ett dagsverkstorp under Görväln. Huset låg ursprungligen på en åkerholme cirka 150 m från den nuvarande gårdsplatsen. Några gamla fruktträd och rester av en jordkällare vittnar om tidigare bebyggelse där.

På 1701 års karta fanns förutom torpet också en båtsmansstuga. Den låg troligen där ett mindre uthus nu ligger. Stengrunden till detta är betydligt äldre än själva byggnaden. Ett mycket gammalt päronträd finns också i närheten.

Marhagen kallas ibland för Malhagen.

26 Baset

Baset, eller Basbacken, som det också kallades, nämns första gången 1756, men platsen var nog bebodd redan ett trettiotal år tidigare.

Den röda torpstugan är förstås inte från den tiden. Ännu yngre är den stora sommarvillan, som ligger nedanför. Den byggdes 1937-38, inte långt efter att Baset avstyckats från Görväln. Baset såldes 1996 till Pingstförsamlingen.

27 Basetkärret

Här låg en gång ett av de finaste s.k. rikkärren i Stockholmsområdet. Fortfarande återstår en liten del av kärret där en del typiska kärrväxter ännu finns kvar. (Rikkärr är ett näringsrikt kärr med frodig växtlighet och syrerikt vatten.)

- 28** Någon gång omkring 1860-1870 avbrändes hela området mellan Sandudden och Råsten av en väldigt skogsbrand. På 1880-talet planterades ny skog. (Se även nr 63.)

29 Viksjö såg

Här låg en såg under åren 1963/64-1979, dvs under tiden för Viksjös utbyggnad. (Se även nr 35.)

30 Råsten

Torpet byggdes på 1820-talet och tillhörde Viksjö. Huset låg precis vid gränsen (rågången) mot Görväln. Namnet Råsten syftar också på ett gränsmärke.

På 1880/90-talen bodde där en torpare som hette Andersson, en man som lät tala om sig en hel del. Han gjorde ofta stadsresor och sålde vad han odlat på torpet. På hemvägen hade han mestadels hunnit med åtskilliga färdknäppar och förde ett förfärligt oväsen utefter vägarna där han drog fram. Han hojtade och skrek och drev på den stackars hästen så mycket han kunde. Hästar bytte han förresten ofta, för han var intresserad av hästaffärer.

Mellan 1901 och 1956 beboddes och brukades torpet av August Flyman. Han odlade bl a rotfrukter och potatis. En gång i veckan for han in till Hötorget och sålde sina pro-

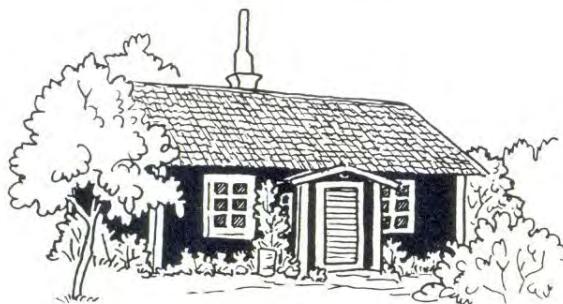
dukter. Men hans stadsresor gick betydligt stillsammare till än Anderssons. Flyman startade redan vid 1-2-tiden på natten och tog god tid på sig. Han var själv ingen ungdom och inte hans häst heller.

Under krigsåren hade han kaninfarm på Råsten. Kani-
nerna såldes sedan till en res-
taurang i stan där de på mat-
sedeln gick under benäm-
ningen "nyskjuten hare".

Efter kriget avvecklade Flyman det mesta av sin verksamhet. Han var född 1866 och dog i januari 1956.

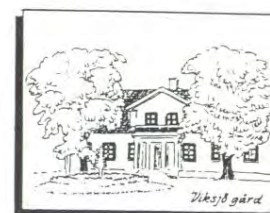
Under några år i början på 1960-talet hyrdes Råsten ut som sommarstuga. År 1970 hade den nya Viksjöbebyggelsen nått fram till torpet och det revs.

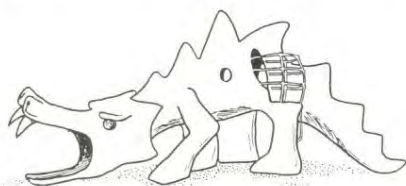
VIKSJÖ GÅRDSTUREN

ca 4,3 km

Viksjo gårdsturen spänner mellan ytterligheterna. Från 1000-talets centrala Viksjö till dagens Viksjö centrum. Från äldsta tiders trafikled - Bällstaån - till dagens Viksjöled. Från den förste kände kristne Viksjöbon till dagens församlingskyrka. Från typisk jordbruks- och skogsbruksbygd till dagens tätortssamhälle - ett spännande Viksjö som omspannar så mycket.

Denna kulturstig går runt det område i Viksjö där vi har de talrikaste spåren från äldsta tid - rösen från bronsåldern,stensättningar från järnåldern och gravfält från vikingatiden. I samband med Viksjös utbyggnad har dock de flesta av dem tagits bort.

31 Fastebolskolan

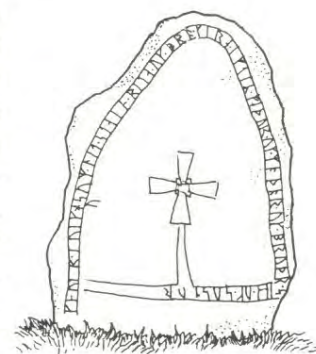
Fastebolskolan stod klar hösten 1972. Det var den andra skolan som byggdes i Viksjö. Vamskolan, som lades ned 1990, var den första. (Vamskolan låg vid nuv. Agrarvägen på den plats där äldreboendet Björken senare anlades.)

På Fastebolskolans gård står draken Ofelia, en lek-skulptur som är 4,6 meter hög och 13 meter lång.

32 Viksjö gård

Viksjo är det äldsta kända namnet i kommunen. Det nämns redan på en runsten från 1000-talet. Där får vi veta att Knut i Vikhusum ("husen vid viken", en äldre benämning för Viksjö) lät resa stenen och bygga en bro efter sin far och mor, sina bröder och sin syster. Att hela familjen räknas upp kan tyda på att de alla dött en våldsamt död, kanske blivit innebrända?

Bron som Knut lät bygga, var antagligen någon slags vägbank över sankmarken nere vid nuvarande vägkorsningen Viksjöleden-Målarvägen. Troligen stod stenen ursprungligen där någonstans men har senare blivit flyttad. Under 1800-talet användes den som grindstolpe till en hage väster om Jakobsbergs gård (folkhögskolan). Sedan 1920 står den i parken vid Jakobsbergs Folkhögskola mellan skolan och Viksjöleden.

Runristaren har dock råkat göra ett - kanhända två - misstag. För det första har han tydligen glömt en bokstav. Lite pinsamt förstås men han har löst det genom att peta in bokstaven utanför runslingan i stället. Kanske har han också felbedömt hur stor plats texten skulle ta. Efter att ha fyllt i slingan runt stenens kanter tvingas han plötsligt vända mitt i ett ord och sedan fortsätta längs stenens nedre kant. Avsiktligt eller inte, vem vet?

Knut är den förste Viksjöbo vi känner namnet på. Han var kristen, vilket korset på stenen utvisar.

framför allt var han en driftig jordbrukare, som var långt före sin tid i fråga om jordbrukets skötsel. Han gjorde Viksjö till ett mönsterjordbruk och inköpte många moderna maskiner och redskap. Han lät också bygga en ny ladugård.

På gården fanns på den tiden en kusk vid namn Wiman. Hans son John har i en bok, "Några Wiksjöminnen", berättat om sin barndom på Viksjö. John Wiman var född 1877 och dog 1959.

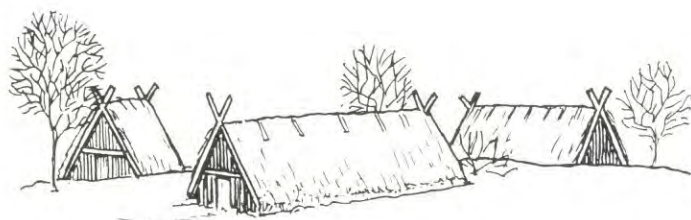
Bl a berättar han om att när den gamla ladugården revs, då försvann också hustomten som bott där. Om något varit i olag hade denne bultat i väggen hos ladugårdskarlen. Det var synd att tomtten inte flyttade med till den nya ladugården. Kanske hade den då undgått det öde som kom att drabba den drygt 70 år senare.

År 1900 sålde Törnblom Viksjö. Efter ett flertal ägarbyten köptes gården 1921 av Viksjö AB, ett dotterföretag till Fastighets AB Hufvudstaden.

Jordbruket bedrevs sedan under en inspektör, som bodde i den västra flygeln, där tidigare kusken Wiman och hans familj bott. Övervakningen till den andra flygeln, den östra, inreddes i nationalromantisk stil till en jaktvåning för bolagets direktörer, vilka gärna kom ut till Viksjö för att jaga. Byggnaden kallades därför Jaktflygeln.

Huvudbyggnaden hyrdes ut. Där bodde under många år bankdirektör Craemér, vars son Ivo är känd för Craemérbaletten.

Gårdens historia

Runstenen är från 1000-talet, men bebyggelsen i Viksjö var gammal redan då den ristades. Det utvisar gravfynd man gjort. Typiskt för yngre järnåldern (400-1050 e Kr) är att varje by hade sitt eget gravfält i sin närhet. Två sådana gravfält finns vid Viksjö gård, vilket alltså indikerar att det bodde människor här redan på järnåldern.

Första gången Viksjö nämns i några handlingar är i mitten av 1300-talet. Det tillhörde då ett kapell i Stockholm, St Martini praebenda. Så småningom blev Viksjö frälsehemman och ägdes av olika adelsläkter.

Under medeltiden bestod det av två gårdar, som förnades till en på 1600-talet då det byggdes ett säteri på Viksjö. (Säteri var huvudgården i ett frälsegods och som sådant befriat från skatt.)

Nuvarande huvudbyggnaden byggdes alldeles i början av 1700-talet.

Under 1800-talets sista decennier hette ägaren J.G. Törnblom. Han hade många kommunala uppdrag, men

Det moderna Viksjö

Planerna på att göra Viksjö till Sveriges största småhusstad började ta form under 1950-talet. År 1963 såldes marken till AB Småhusstaden, ett bolag bildat av John Mattson Byggnads AB, AB Skånska Cementgjuteriet samt Svenska Industribyggen (Siab). Tre år senare godkände kommunalfullmäktige en dispositionsplan för Viksjö. Utbyggnaden kunde börja.

Vid försäljningen 1963 behöll dock Viksjö AB huvudbyggnaden och flyglarna. Dessa såldes 1974 till en privatperson som restaurerade dem. Sex år senare sålde han dem till Stockholms läns landsting. Viksjö gårds tid som privatbostad var slut.

Silvermynt
från 1025 e Kr

33 Rättarbostaden

I närheten av Viksjö gård fanns förr ett flertal bostäder för de anställda. Endast två av dem finns numera kvar - rättarbostaden och trädgårdsmästarebostaden.

Alldeles invid rättarbostaden fanns ett gravfält med ett femtontal stensättningar. De äldsta gravarna var från vikingatidens senare del. I dem har man bl a funnit en tors hammarring, några pärlor och lite keramikskärvor. Andra gravar, som är något yngre, tyder på kristet inflytande. Där har man hittat silvermynt, ett av dem präglat i London 1025 för Knut den store och ett annat från slutet av 1000-talet. Kanske var Knut i Vikhusum en av dem som begravts på denna plats?

34 På andra sidan Viksjöleden, där punkthusen vid Stråvågen nu står, fanns förr arbetarbostäder.

Fortfarande kan man i terrängen på båda sidor om Viksjöleden hitta raka och omotiverade stigar som avslöjar var de gamla vägarna gick fram. (Se även karta på sidan 32.)

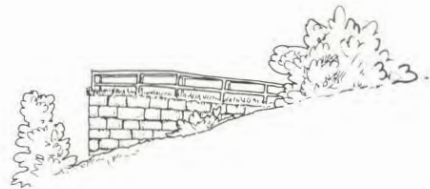
35 Ladugården

År 1886 byggdes den nya ladugården vid Viksjö. Den var så modern och fin att folk kom långväga ifrån för att beskåda den.

I november 1958 brann den ned till grunden och 2 hästar och 88 kor innebrändes.

Ladugården, som låg nedanför den plats där Viksjös första kyrka kom att ligga, sträckte sig en bit över nuvarande Hemmansvägen. Ett synligt minne efter den är stenbron i skogsbacken.

Eftersom utbyggnaden av Viksjö stod för dörren var det inte aktuellt att uppföra någon ny ladugård. En stor lada byggdes i stället upp på platsen. Under tiden för Viksjös utbyggnad fanns en såg nere vid Sandudden. I ladan bedrevs brädgårdsverksamhet med virke som kom från denna såg. År 1979 upphörde verksamheten och såväl såg som lada revs.

Stallbacken

36 Viksjö kyrka

I backen ovanför ladugården låg förr stall och ekonomi-byggnader. De revs omkring 1970 och Viksjö kyrka uppfördes där de stått. Kyrkan är en sk vandringskyrka. Innan den kom på plats i Viksjö stod den under något år i Barkarby och användes som gudstjänstlokal medan den gamla kyrkan restaurerades.

År 1971 flyttades kyrkan till Viksjö. Något år senare tillkom församlingslokaler och så småningom också en klockstapel. År 1989 byggdes arbetslokaler för de anställda.

Buskaget med fläderbuskar mellan kyrkan och Skiftesvägen fanns där redan på stallbyggnadernas tid. Någonstans i närheten av dem uppsattes den första mätpinne i Viksjöområdet inför exploateringen.

Höjden ovanför kyrkan - där Mantalsvägen nu går - kallas på äldre kartor för Smedjebacken. Gårdssmedjan låg där förr.

(Anm. 2001: I stället för vandringskyrkan planeras en ny kyrkobyggnad att uppföras vid Viksjö centrum.)

37 Trädgårdsmästarbostaden

Den andra av de två fd tjänstebostäderna, som finns kvar efter det gamla Viksjö, är trädgårdsmästarbostaden. Den är från senare delen av 1920-talet och tillbyggd på 1980-talet.

Huset ligger nästan mitt på ett gravfält från 700- och 800-talen, dvs yngre järnålder. Åtta stycken gravsättningar har man kunnat lokalisera. I dem har man bl a hittat spikar, pärlor, delar av en kam och keramik.

Trädgårdsmästarbostaden före tillbyggnaden

38 Jungfruängen

Någonstans i närheten av nuvarande Viksjöleden stod kanhända Knuts runsten en gång.

På äldre kartor kallas marken för Jungfruängen. Kanske syftar namnet på den jungfrueliga mark som man här en gång odlade upp. Kanske inte.

Över den låglänta slätten gick förr en sk vinterväg. Den kom från Barkarby och fortsatte ut över Mälarisarna vid Görväln.

Här någonstans har vi också Bällstaåns källa. Bällstaån rinner åt sydost, följer järnvägen och utmynnar slutligen i Ulvsundasjön vid Bällsta bro.

På 1100-talet - ja, ännu längre - var Bällstaån seglingsbar långt in i Järfälla. Det sägs till och med att man kunde fånga gäddor långt upp i ån för en 50-60 år sedan.

GÖSSAR!
VAD SÄGS ÖM
EN TUR UPPÅT
MARABOU RIVER!?
(DVS BÄLLSTAÅN)

39 A-etappen

År 1966 började man bygga i Viksjö. Småhusområdet vid Skördevägen-Slättervägen, A-etappen som man då kallade den, var det första som bebyggdes. En del av området ligger på mark som tidigare tillhörde gården Fastebol.

40 År 1957 fanns det gott om älg på Viksjö. Omkring Fjällen hade man haft det särskilt besvärligt med en älgdjur som klev omkring i trädgårdarna. Hos trädgårdsmästaren, som bodde där, hände det ofta att älgen trampade sönder drivbänkarna. Barnen i området vågade knappt gå ut, de var livrädda för älgdjuren, som var totalt orädd och inte lät sig motas bort.

Till slut fick man tillstånd att skjuta den. Älgen jagades ut på detta gärde, där den fälldes av ett välrik-tat skott. Jaktsällskapet började genast ta hand om den.

Plötsligt upptäckte någon att de var omringade av inte mindre än nio älgar som stod och glodde på dem. Någon hämndlystnad från älgarnas sida var det dock inte fråga om - enbart ren nyfikenhet.

41 Fastebol

Namnet Fastebol betyder ungefär Fastes bodar eller Fastes gård. Faste var ett ganska vanligt namn på medeltiden.

År 1538 är första gången vi hör talas om Fastebol. Brukaren då hette Anders.

Det går lite upp och ner för gårdens brukare. År 1615-1619 lades det på extra skatter för att Sverige skulle kunna betala Älvsborgs lösen. Kanske var det dessa extra pålagor som knäckte Hans på Fastebol, för bara något år därefter var han så utfattig att han gick och tiggede.

Så har vi Mats som 1627 hade 12 djur på gården. Två år senare hade hustrun Margareta endast 3 djur kvar. Dessutom tog gårdens ägare ifrån henne utsädet. En förtvivlad situation och Margareta rymde "sin kos i wintras och ingen wett huar hon ähr".

JÄMMER OCH ELÄNDE!!
JAG TROR JAG STICKER!

Andra brukare kom i hennes ställe. En av dem bodde på gården så länge som i 23 år. Detta var i slutet av 1700-talet.

Fastebol brukades självständigt till 1837. Därefter lades jordbruket under Viksjö och tjänstefolk därifrån flyttade in i gården.

Fastebol revs någon gång omkring 1860-talet. Men än i dag minner gamla fruktträd och rester av husgrunder om den gård som en gång låg där.

42 Andeboda

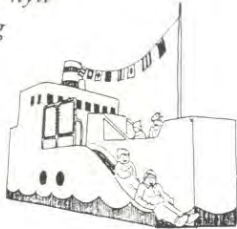
Första gången torpet Andeboda nämns är 1665. Anders, som då bodde där, var dagsverkare på Viksjö. Torpet var sedan bebott till i mitten av 1850-talet.

Lämningarna av Andeboda är ganska svåra att hitta eftersom de är övervuxna med buskar, bl a krusbär.

Torpet Andeboda har givit namn åt Viksjös första radhusområde. Det byggdes i slutet av 1960-talet. Även om exteriören ändrats en del finns radhus av samma typ som de i Andeboda på flera ställen i Viksjö.

När Viksjö centrum var nytt fanns en barnparkering på innerorget.

43 Viksjö centrum

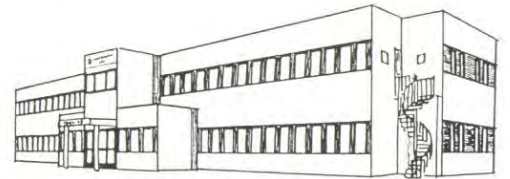
ICA Viksjö var Viksjös första affär. Innan centrum byggdes var den inrymd i en liten barack vid Axvägen på vad som i dag är en parkeringsplats.

Torsdagen den 22 oktober 1970 invigdes Viksjö centrum. Det bestod då av den kvadratiska byggnaden med innerorget. Några av de butiker, som fanns med vid starten, finns fortfarande kvar även om de kanske ändrats både ytmässigt och utseendemässigt. Efter ungefär tio år utökades centrumet och fick - förutom en del ytterligare butiker - också vårdcentral, folktandvård och apotek mm. I oktober 1988 ödelades stora delar av centrumbebyggelsen av en storbrand. År 2001 skedde en tämligen omfattande om- och tillbyggnation i och omkring centrumet.

Bredvid affärscentrumet växte 1975 Viksjöskolan upp, Viksjös första högstadieskola. Efter en ombyggnad invigdes Viksjö Kulturhus i augusti 1991. Anläggningen inrymmer förutom skola också teaterlokal, bibliotek, konferenslokaler, sporthall och Viksjöträffen. Tidigare fanns även medieverkstad och utställningshall.

Åren 1988-1991 hade man kommunalnämnder i Järfälla. På den öppna platsen sydost om centrum byggdes Viksjö kommunalskontor, en rosafärgad byggnad som i folkmun kom att kallas "Skäraton".

Sedan kommunalnämnderna avskaffats stod huset öde och tomt en tid. Slutligen återköpte byggfirman det och omkring årsskiftet 1992-93 monterades byggnaden ned och fraktades till Linköping, där den återuppfördes.

44 Gravfält

Vid nuvarande lekplatsen finns ett gravfält som består av åtta stensättningar. (Stensättningar är oftast från yngre järnåldern, 400-1050 e Kr.)

45 Axvägen

Hyreshusen på Axvägen ligger på gammal åkermark. De är tydliga exempel på hur byggkranarnas räls styrts bebyggelsens placering. I fasaderna kan man se skarvarna mellan de olika betongelementen.

46 Viksjö-Fjällenvägen

Gång- och cykelvägen från gravfältet och fram till ljussignalerna vid Fastebolskolan följer en gammal väg som gick mellan Viksjös och Fjällens gårdar. (Se karta på s 32.)

Lite utbyggnadshistoria

Redan på 1920-talet hade man haft i tankarna en framtida utbyggnad av Viksjöområdet, men planerna fick vila. Kommunikationerna på den tiden var dåliga och Viksjö låg avigt till. Det var långt från stationen. Ännu så sent som på 1950-talet slutade allmän väg i Olovslund vid Brolins affär. Därifrån ledde en smal liten grusväg till Viksjö.

I mitten av 1930-talet kom ett regionplaneförslag för Storstockholm. Där föreslogs att Viksjö och Görväln skulle bli naturreservat. Inget vidare förslag tyckte fullmäktige som ansåg att det kunde räcka med att reservera Gåsberget. Man föreslog i stället att en väg skulle dras utmed Mälaren från Lövsta till Stäket.

Allt fler människor skaffade sig bil. Jakobsberg började byggas ut och blickarna riktades åter mot Viksjö. Planerna på att göra det till Sveriges största småhusstad började ta form under 1950-talet. I 1951 års generalplan föreslogs en tämligen blygsam utbyggnad. Det handlade då om den del som låg närmast Jakobsberg, vilken man kunde tänka sig att bebygga med en blandning av villor, radhus och viss småindustri. Den generalplan, som kom åtta år senare, visade emellertid större likheter med det Viksjö vi i dag känner.

I juli 1963 undertecknades köpekontraktet mellan Viksjö AB och AB Småhusstaden. Köpesumman för Viksjö var 27,5 miljoner. Enligt den dispositionsplan som kom 1965 skulle man bygga cirka 2750 småhus och 900 lägenheter i flerfamiljshus. 12 000 invånare skulle den nya stadsdelen få.

Arkitektens visioner var att skapa en trädgårdsstad med övervägande låghusbebyggelse, friliggande radhus och ett antal höghus. Även en golfbana stod på önskelistan. Järfälla kommun ville att också några hyreshus på två eller tre våningar skulle byggas i anslutning till centrum. Enligt en tidningsartikel från den tiden beräknade man att 13 226 människor skulle bo i Viksjö. Hur man kommit fram till denna exakta siffra är dock okänt.

Under senhösten 1965 satte Siab spaden i jorden och påbörjade väg- och vattenbyggnadsarbeten på A-etappen. Det första huset i den nya Viksjöstaden restes under våren 1966.

Men varken antalet bostäder eller proportionerna mellan de olika bostadstyperna blev vad man ursprungligen hade tänkt sig. Enligt planerna skulle för övrigt utbyggnaden ta 12 år men den kom att ta 18 år. Under så lång tid hinner mycket hända, idéer bli inaktuella, andra behov göra sig gällande och förutsättningarna bli annorlunda. En förtätning skedde till exempel och av de från början planerade 12 000 invånarna blev det cirka 16 300.

Inte heller vägnätet blev vad man planerat. Från början var det meningen att dra Viksjöleden söderut och ansluta den med Hässelby Villastad och Lövsta. En annan väg, Sanduddsvägen, skulle gå i öst-västlig riktning från torpet Sandudden vid Skäftingebroarna och till Järfälledalen vid Veddesta. Den skulle gå ungefär via Vattenverksvägen - norra delen av Hummelmoravägen - Traktorvägen - Andebodavägen. Där Traktorvägen nu gör en tvär sväng vid daghemmet skulle denna väg ha fortsatt rakt fram.

SANDVIKSTUREN

59
55
57
56
58
61
60
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

Skäftingeholmen
Sanduddens båthamn
Kottsån
Sändudden
Hummelma
Källbrunna
Sandvik
Båseby
Henriksdal
Scoutstuga

Skäftingeför
Görvånsverket
Lövholmen
Högby skolan
Hummelma berg
Sandviks strand
Distrikts skolorska

DET FINNS MÅNGA STIGAR I OMRÅDET.

ÄNGEN HÄR SOM KALLADES LARSHÅLET VAR ETT F.D. KÄRR.

MÅNGA TRÄD SKOGEN STÅ LÅT DEN STORA YXAN GÅ...

NU TAR VI DEM!

STENMUREN VID TÖRNDAL "PEKAR" UNGEFÄR PÅ JÄTTEGRYTORNA. DE FINNS ETT STYCKE UPP PÅ BERGET.

GÅ ÖVER BERGET FRAM TILL STIGEN VIK ÅT VÄNSTER.

- Sandviksturen, cykel- eller promenadtur
- Sandviksturen, vandring till jättegrytorna
- Andra stigar
- Enstaka byggnad, gård
- Riven gårds- eller torpbyggnad
- Fornminne
- Botaniskt Naturminne

SANDVIKSTUREN

ca 8 km (9,2 km)

Sandviksturen - som går genom den vackra naturen vid Mälarens stränder - präglas av närheten till vattnet. Det handlar om spår efter istidshavet, försvar mot främmande vikingar, jakt på skogstjuvar som kom roende över Mälaren, båttrafik och sjökrogar, sommarnöjen mm.

47 Sandvikskolan

Sandvikskolan stod klar 1978. Det var Järfällas första skola där även barnstuga och fritidshem var inrymda. Där fanns också en motionscentral.

48 Jättegrytor vid Törndal

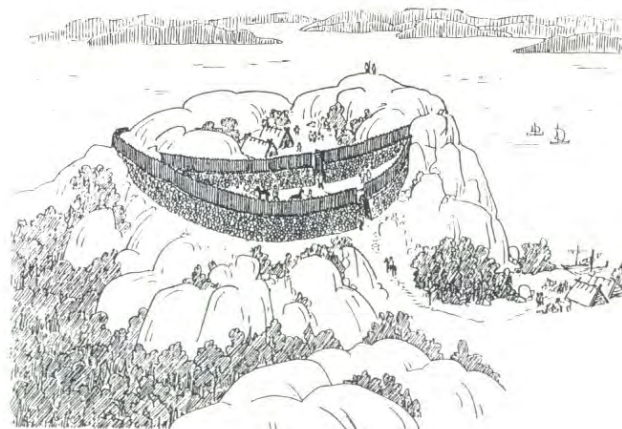
På södra delen av Gåsberget finns två halvmetersbreda jättegrytor. När smältvatten efter inlandsisen forsade fram har en sten (löparsten) virvlat runt i en spricka eller fördjupning och vidgat och fördjupat hålet.

På udden låg i början av 1800-talet ett skogvaktarboställe, som hette Törndal. Det försvann omkring 1814.

49 Gåseborg

Gåseborg är en av Mälaronrådets ståtligaste fornborgar. Den byggdes någon gång under yngre järnåldern (400-1050 e Kr) och var troligen en länk i ett system av farledsborgar, som bevakade farleden till Sigtuna och Uppsala. Vid Lövsta fanns också en av de stora överfarterna till Mäläröarna, så platsen var strategiskt mycket viktig. Innan Stockholm anlagts hemsöktes Mälaren av vikingar, som kom från andra sidan Östersjön.

Det 45 meter höga berget, där fornborgen byggdes, var väl valt. Åt tre håll gav de branta bergssidorna tillräckligt skydd. Åt det fjärde byggde man upp dubbla stenmurar. Ovanpå dem fanns en träpalissad. För att inte fiender utifrån skulle kunna se in på borggården eller skjuta in dit, så var de båda murarnas öppningar något förskjutna i förhållande till varandra.

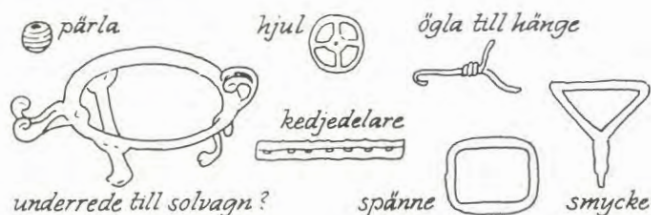
Borgen kan också ha tjänat som tillflyktsort för befolkningen i orostider, men avståndet till bebyggelsen var egentligen lite för långt för det.

Namnet Gåseborg fick platsen först på 1600-talet.

På berget finns en ristning, som föreställer en hammare i en cirkel. En bit ner mot vattnet finns en grotta, vars tak består av ett jättelikt klippblock.

BRONSFÖREMÅL

50 Sandvik

Någon gång under forntiden har någon förlorat - eller offerat - sin skafthålsyxå av sten vid Sandvik. Den fann man på 1800-talet. Man hittade också sju stycken bronsåldersföremål.

Sandvik finns utsatt på 1600-talskartor, men först 1775-1776 bebyggdes det och den nuvarande huvudbyggnaden uppfördes. Det var ett timmerhus med spåntak. Sandvik tillhörde Veddesta på den tiden.

Under 1800-talets första hälft var Sandvik utarrenderat. Författaren Carl Jonas Love Almqvist och hans gode vän Johan August Hazelius (far till Arthur Hazelius, Skansens skapare) hade tänkt arrendera det för att leka bönder där. Det idealiserade bondelivet var en modefluga, ett slags 1800-talets gröna våg. De båda herrarnas Sandviksplaner rann emellertid ut i sanden.

På 1850-talet bestal drängen Anders Larsson sin husbonde på 70 Riksdaler Banko och rymde ur tjänsten. I efterlysningen beskrevs Anders Larsson som 3 alnar lång (ca 178 cm), undersåsig, rödlätt i ansiktet, mycket utstående läppar, ljus hår och blå ögon. Huruvida drängen och pengarna kom tillrätta förmåler inte historien.

År 1859 friköptes Sandvik från Veddesta. Några år senare lät kaptenlöjtnant August Fries bygga om huset till en sommarstuga i tidstypisk schweizerstil med snickarglädje, åttakantigt utsiktstorn mm.

August Fries tillverkade en egen runsten, där han ristade in sitt eget och gårdens namn. Stenen, som restaurerades och restes upp år 2000, finns drygt 100 m sydväst om huvudbyggnaden.

En senare ägare var Louis de Geer, Sveriges förste statsminister. I förtjusta ordalag beskrev han Sandvik i sin självbiografi, en förtjusning som dock svalnade något då han hörde att Stockholms stad skulle anlägga en "upplagsplats för latrin och orenlighet" vid Lövsta.

Louis de Geer,
Sveriges stats-
minister 1876-80

Efter Louis de Geer bytte gården ägare ett par gånger. Under åtskilliga decennier på 1900-talet tillhörde den Fastighets AB Hufvudstaden och Viksjö AB. En tid använde SF, Svensk Filmindustri, huvudbyggnaden som la-

ger för gamla filmer. Ägorna utarrenderades till trädgårdsmästerier och några av husen hyrdes ut till sommar-gäster.

År 1977 övertog Järfälla kommun Sandvik och har sedan dess låtit renovera huvudbyggnaden, först övervåning-
en och sedan 2000-01 också den nedre våningen. Övriga byggnader disponeras av olika föreningar.

I närheten av gården finns gamla fridlysta ekar, en av dem är cirka 600 år gammal. Där finns också bokar.

I dammen framför huvudbyggnaden hade man förr fisk. Det var bara att gå ut och hämta middagsfisken där.

Sandvik omkring 1950

51 Hummelmora hage

De gamla ekarna, som finns här, är omkring 600 år gamla. Marken brukades tidigare som äng, dvs den var inhägnad för att hålla djuren utanför. På eftersommaren slogs gräset med lie för att ge foder åt djuren. Man samlade också ekollon till grisarna och nötter från hasselbuskarna. Buskarna beskar man och grenarna blev vinterfoder för djuren. Under 1800-talet började man använda marken till betesmark. Nu för tiden betar ibland får i hagen och håller de gamla ängsmarkerna öppna.

Hummelmora hage har länge varit ett populärt utflyktsmål. Redan för mer än hundra år sedan gjorde folket från Viksjö gård utflykter hit och satt och drack sitt kaffe under de månghundraåriga ekarna.

Viksjös skogar var intressanta och var en av anledningarna till att AB Hufvudstaden/Viksjö AB köpte området 1921. Stockholm behövde nämligen ved i stora mängder för uppvärmning.

I närheten av Hummelmora äng staplade man upp veden. Från bryggor nere vid sjön forslades den sedan in till stan - en verksamhet som var nog så viktig även under andra världskrigets dagar.

52 Kallbrunna

Här låg på 1500-talet en gård, som tycks ha försvunnit i slutet av århundradet. Hundra år senare tillhörde området Veddesta, dit Sandvik också hörde. Gränsen mellan Veddesta och Viksjö gick genom Hummelmora hage eller Kallbrunna äng, som den förr kallades.

På 1700-talet var Kallbrunna skogvaktarboställe. Det var nödvändigt med övervakning av skogen för man hade ofta påhälsning av vedtjuvar, som tog sig över sjön för att stjäla skog från Järfällasidan. Också Lövstabor ertappades med att olovandes hugga skog på Veddestas område.

Kallbrunna var av och till bebott fram till 1879. Torpplatsen låg cirka 300 m från P-platsen vid Vattenverksvägen. Där finns en stensamling, som kan vara efter spisröret eller skorstensstocken. Om 1500-talsgården Kallbrunna låg på samma plats vet man inte.

53 Hummelmora torp

Hummelmora torp tillhörde Viksjö. Första gången vi hör talas om det är 1618. Torparen Jon Eriksson, som var änklings, hade förlovat sig med en piga. Men innan paret hann gifta sig dog Jon. Pigan lade då beslag på Jons ägodelar och hans barn blev arvlösa. Hon dömdes dock att lämna tillbaka vad hon tagit.

Under senare delen av 1700-talet blev Hummelmora skogsvaktarboställe för Viksjö. Skogen måste bevakas mot skogstjuvar som kom från Svartsjölandet.

Någon gång under de kalla nödårsvintrarna 1867-69 förrirade sig vargar ner till våra trakter. Man spårade dem över Mälarisarna och såg att de tagit sig iland vid Hummelmora. Folk bådades upp och man lyckades jaga in vargarna i en liten dalsänka där de slogs ihjäl. Stället kallades sedan för Vargmötet, en plats som man numera inte riktigt vet var den låg.

I slutet av 1800-talet hette torparen på Hummelmora Bäckström. Sitt arrende (hyra) till Viksjö gård betalade han genom att föda upp oxar. På vintrarna gick han ofta upp till gården med fisk han fångat, lake eller gädda. För en stor fisk fick han ungefär 25 öre.

John Wiman, son till kusken på Viksjö gård, berättar om hur han en höst hjälpte Bäckströms att plocka potatis. Till mat vankades stekt fläsk med mycket fett - det värsta John visste. I ett oövertygat ögonblick lät han fettets slinka ner i byxfickan. Då mor Bäckström såg att han ätit så duktigt att tallriken var tom lade hon för honom ännu mer fett fläsk, som också det hamnade på samma ställe. Till råga på eländet var det hål i fickan och allt fettets rann så småningom ner i stövlarna. På byxorna blev det en lång och bred fettfläck som aldrig gick ur hur mycket de byxorna än tvättades.

Torpet var mindre på den tiden än det är nu. Omkring 1925 höjde man huset och inredde två rum på vinden. Huset var bebott till 1929 och har sedan hyrts ut som sommarstuga.

54 Kallkälla

Strax nedanför parkeringsplatsen finns en kallkälla. Om våren blommar där bl a tibast.

Daphne Mezereum
Tibast

55 Skäftinge

För mycket länge sedan bestod Skäftingeholmen av två eller tre öar. Genom landhöjningen förenades de till en.

På 1600-talet fanns två gårdar på ön, Norrgården och Södergården. Norrgården, som senare fick namnet Skäftinge, låg på den del av ön som tillhörde Görväln.

Den siste som bodde på Skäftinge var Johan Arvid Jansson, vilken arrenderade gården i 51 år, 1899-1950. Husen har sedan rivits eller bränts ner av brandkåren. Flera husgrunder finns kvar i området.

Hela ön tillhör numera Kommunalförbundet Norrvatten, som äger Görvälnverket.

56 Lövholmen

Södergården låg på södra sidan av Skäfteholmen, den del av ön som fram till 1847 tillhörde Viksjö.

Invid gården tycks ha funnits en krog, Skäfte krog, vilken på 1710-talet flyttades över till ön Koffsan.

År 1825 gjorde man en märklig utflyttning av hemmanet Vam från Viksjö till Skäfteholmen. Platsen kallades därefter Vam, men gick också under namnet Lövholmen eller Stora Lövholmen. Lövholmen var ursprungligen det torp som låg på Koffsan. Både själva hemmanet och dess namn är alltså importerade från annat håll.

Under en tid bodde det fiskare på Lövholmen. Den byggnad som finns kvar vid Lövholmen kom att användas som bostad för personal vid vattenverket.

57 Görvälns vattenverk

År 1926 bildade Hagalund, Stocksund och Sundbyberg ett kommunalförbund för vattenledning. Samma år köpte förbundet västra delen av Skäfteholmen. Året därpå började Görvälnverket att byggas och 1929 började det leverera vatten. Återstoden av ön har sedan dess köpts in och verket byggts ut eftersom allt fler kommuner anslutit sig till förbundet. Järfälla anslöt sig 1948. År 2001 hade förbundet 13 medlemmar.

Görvälnverket ägs av Kommunalförbundet Norrvatten, som det numera heter. Cirka 450 000 personer får i dag sitt vatten från Görvälnverket.

58 Koffsan

På segelfartygens tid gick det inte så fort att ta sig fram. Man rastade gärna då och då vid någon av de många sjökrogar, som kantade Mälarens stränder.

År 1651 fanns en krog på Skäfteholmens södra del. På 1710-talet flyttades den till den lilla ön Koffsan mitt i sundet. Krogen kallades Lövholmen, senare Viksjö krog. Förutom ett dass bestod den av två små hopbyggda stugor där sjöfolket kunde få sig något att dricka. Så beskriver i alla fall Carl von Linné ön.

Vid 2-tiden midsommarnatten 1731 kom han dit tillsammans med ett sällskap från Uppsala. De övriga föll i sömn efter en ansträngande rodd i det stilla vädret - men inte Linné! Han gav sig ut på ön och samlade in blad från öns alla växter. Han fann 88 olika arter. Senare skrev han en "Koffsaflora".

Krogen drevs till en bra bit in på 1800-talet innan den lades ned och husen i stället blev fiskarbostad. På den tiden kallades bebyggelsen Lilla Lövholmen. Ön var bebodd till 1846. Husen revs senare men fortfarande syns delar av husgrunden, som också markerats i den stödmur som gjöts i samband med att broarnas byggdes om 1993. Den utgrävning, som då företogs kring platsen för den gamla krogen, gav en mängd intressanta fynd - t ex keramik, porslin, glas, kritpipor, ett drygt 20-tal mynt (det äldsta från 1668), metallföremål som verktyg, knivar, skedar, saxar, knappar, strykjärn mm. Och djurben som vittnar om vad man åt. De intressantaste fynden finns utställda i ett minimumuseum på Jakobsbergs bibliotek.

Av funna skärvor har en skål kunnat rekonstrueras

59 Skäftingundet

Enligt äldre kartor gick den viktiga segelleden Stockholm-Uppsala här i sundet. Redan 1666-67 inrättade man en reguljär sjöförbindelse för posttransport tre dagar i veckan. År 1822 var det dags för ångbåtstrafik och 3-4 hjulångare sattes i trafik.

Vid 1800-talets början lades leden i stället väster om (dvs utanför) Skäftingeholmen. När sedan broarna till Koffsan och Skäftingeholmen byggdes 1928 var det definitivt slut för båttrafiken och endast småbåtar kunde ta sig fram i sundet.

Under 1900-talet blev vägarna allt bättre. Sjötrafiken förlorade sin betydelse. År 1939 gick ångfartyget Nya Uppsala sin sista tur som passagerarfartyg på leden Stockholm-Uppsala.

60 Sandudden

Sandudden var ett torp under Viksjö. Det är från mitten av 1800-talet. I slutet av 1800-talet hette torparen Lindgren. Han var murare och utförde alla reparationer på Viksjö gård, där han ibland även gjorde dagsverken. Lindgren var lite märkvärdigare än övrigt folk på Viksjö eftersom han besökt en homeopat, den så kallade Gryndoktorn, för sin onda mage. Om magen blev bra eller inte är okänt.

Järfälla kommun äger numera Sandudden, som var bebott till 1983. Sedan dess har det hyrts ut som konstcafé.

61 Sanduddens båthamn

Norr om bron ligger en båthamn, som anlagts av Järfälla kommun. Den förvaltas av Jakobsbergs Båtsällskap, som bildades 1964.

Söder om bron ligger Viksjö Båtklubbs hamnområde. Viksjö Båtklubb bildades 1968.

62 Viksjö såg

I samband med Viksjös utbyggnad anlades en såg vid Sandudden. Där sågades och hyvlades trävaror. (Vid ladan, som låg mellan Viksjöleden och Viksjö kyrka, bedrevs brädgårdsverksamhet med virke, som kom från sågen - se nr 35.) Rörelsen avvecklades 1979.

63 Någon gång omkring 1860-1870 avbrändes hela området mellan Sandudden och Råsten av en väldig skogsbrand. En vår - troligen 1887 eller 1888 - beslöt Viksjös dåvarande ägare, patron J.G. Törnblom, att plantera ny skog där. Ett par män från en skogsskola visade hur man skulle gå tillväga. I långa rader gick gårdens anställda och hackade upp gropar. Några äldre pojkar, som fått ledigt från skolan för att hjälpa till, följde efter och stoppade i frön och trampade till. Det tog flera dagar innan allt var färdigt.

64 Engelbrektsstigen

Skogsvägen, som går in här mot Sandvik, är en rest av en gammal väg mellan torpet Råsten och gården Sandvik. I folkmun kallades den Engelbrektsstigen. Vem Engelbrekt var är dock inte bekant.

65 Hummelmoraberget

Det 67,4 meter höga Hummelmoraberget är Järfällas högsta punkt och ett av de högsta bergen i Stockholms-trakten. Från tippen på bergets nordsida har man en vidsträckt utsikt. Man kan till och med se Globen därifrån! På bergets sydsluttning (mot Vattenverksvägen) finns så kallade klappervallar.

För 6 000 år sedan var Hummelmorabergets hjässa ett litet skär i det stora Litorinahavet. Under häftiga stormar under högvatten vräkte vågorna upp stenar långt upp på land utom räckhåll för senare stormar. Vall på vall har på så sätt bildats allt eftersom berget höjt sig. Strandvallarna

finns mellan 57 och 64 m ö h. På de högsta och mest utsatta ställena ligger endast större stenar kvar. Längre ner syns de karakteristiska vallarna, som är cirka 5 meter breda och ½ meter höga. Terasser och vallar av detta slag är mycket sällsynta i Stockholmsområdet.

Uppe på berget finns ett mycket stort stentorg. I hällmarkstallskogen där kan man se ovanliga fågelarter.

66 Molotovs kärr

Vid det kärr, som tidigare låg här, lyckades man långt om länge skjuta en folkilsken älgdjur, vilken spritt skräck omkring sig. Folkhumorn hade döpt älgen till Molotov (efter en rysk politiker) och kärret kom därför att kallas Molotovs kärr.

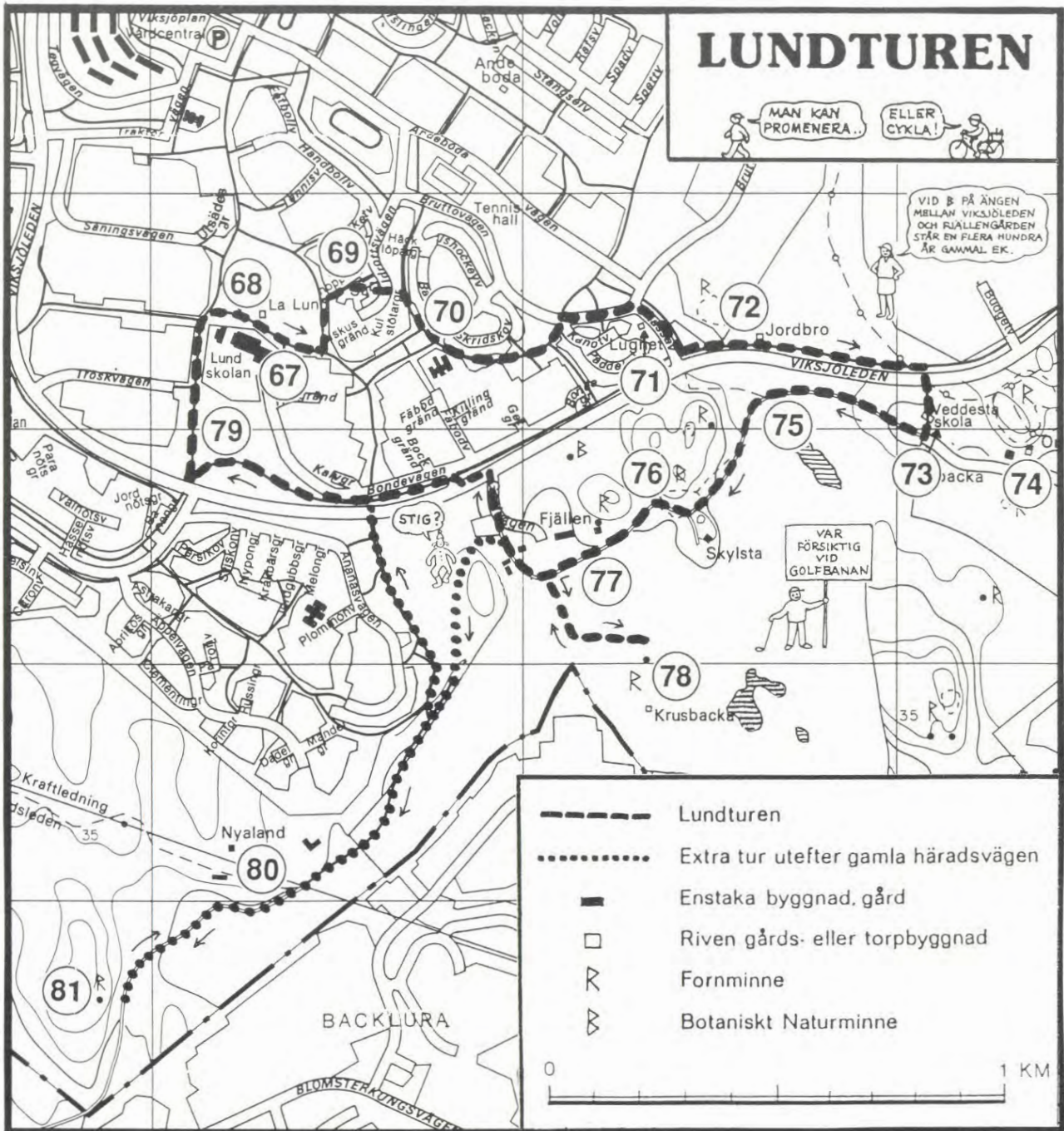

LUNDTUREN

MAN KAN PROMENERA... ELLER CYKLA!

VID BÅ ÄNGEN MELLAN VIKSJÖLEDEN OCH RIALLENGÅRDEN STÅR EN FLERA HUNDRA ÅR GAMMAL EK.

VAR FÖRSIKTIG VID GOLFBANAN

- Lundturen
- Extra tur utefter gamla häradsvägen
- Enstaka byggnad, gård
- Riven gårds- eller torpbyggnad
- Fornminne
- Botaniskt Naturminne

0 1 KM

LUNDTUREN

ca 4,7 km (6,7 km)

Lundturen - med utgångspunkt från Lundskolan - är en vandring i historien från vår tid tillbaka till istiden, via torp och skola, fäbodar och den gamla Häradsvägen, runristning (och bronsåldersröse) och slutligen moränformationen söder om Lundskolan.

67 Lundskolan

Lundskolan med sina 13 klassrum invigdes 1976. Det var den femte skolan som byggdes i Viksjö.

68 Lilla Lund

År 1758 är första gången man hör talas om Lilla Lund eller Stenhagen, som det också kallades. En av de första torparna hette Anders Edberg. Han var skomakare och skogvaktare. En annan var smålänningen Ullgren, som bodde här omkring år 1890. Han var inte särskilt intresserad av jorden utan tyckte bäst om att göra affärer med lump och skrot. I början av 1900-talet övertogs torpet av kusken Wiman på Viksjö. Han och hans familj var duktigt och idogt folk. De bröt sten, grävde diken, röjde och snyggade upp. Så byggde de ladugård och lada, svinhus och källare. De köpte också häst, kor och redskap. I 17 år bodde Wimans på Lilla Lund.

En senare Lilla Lundtorpare var stalldräng på Viksjö gård. Dagligen körde han från Viksjö med kraftfoder till korna på Fjällen (kraftfoder = mald säd blandad med inköpt foder). Hans egna två kor på torpet skulle minsann också behöva lite tillskott till födan tyckte torparen. Vid vägskalet, där Lilla Lundvägen vek av från Viksjö-Fjällenvägen (se kartan s 32) brukade hans käring stå på lur när han kom förbi. Snabbt skyfflade de ner några kilo kraftfoder i gummans förkläde. Verksamheten upptäcktes så småningom och i folkmun kom platsen att kallas Käringmötet.

Lilla Lund var bebott till in på 1930-talet. Det revs senare. Några syrenbuskar och rester av minst fem husgrunder är vad som finns kvar av torpet. Vid en av husgrunderna brukar Lundskolans elever och lärare ha sina vårtermins avslutningar.

69 Stora Lund

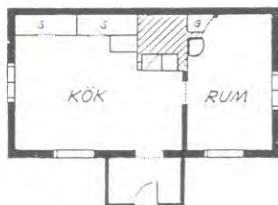
Natten mellan den 22 och 23 mars 1976 brann torpstugan Stora Lund ned. Den var byggd i slutet av 1700-talet och var en av kommunens äldsta torpstugor.

Redan på 1500-talet fanns ett torp här. Man vet t ex att år 1599 hade torparen Anders två kor, en häst, två får och ett svin. I förmögenhetsskatt betalade han 11 öre.

Stora Lund tillhörde Viksjö. I slutet av 1800-talet arrenderades det av en man vid namn Håkansson. Han var byggmästare och den som 1886 byggde Viksjös nya moderna ladugård (vilken brann ner 1958). Håkansson var borta rätt mycket, men han höll sig med en egen dräng, som både skötte torpet och arbetade på Viksjö gård.

Själva torpstugan var ungefär 9 x 5 m med en förstuga. Från förstugan kom man in i köket, som upptog mer än husets halva yta. Rakt fram stod en stor murad eldstad med en bakugn. Utefter bortre väggen fanns två väggfasta skåp. Till höger om köket låg en kammare. I den fanns en vit kachelugn. Stora Lund var bebott ända till 1948. Sedan användes det som sommarstuga fram till 1963. Efter att huset stått öde några år lät kommunen restaurera det för att ha som scoutstuga.

I närheten av huset fanns uthus och en jordkällare. Framför stugan låg en trädgård. En del av trädgårdsväxterna finns kvar såsom syréner, snöbärsbuskar, fruktträd mm. Utefter trädgårdens ena sida gick en stenmur, som också är kvar. Även själva husgrunden syns ganska bra.

70 Vägen Viksjö-Fjällen

Från Stora Lund ledde en liten vägstup ut mot Viksjö-Fjällenvägen.

Viksjö-Fjällenvägen var en vacker liten väg, som gick från Viksjö gård tvärs över nuvarande Viksjöleden, följde den gång- och cykelväg som nu går mot Andeboda, gick över åkrarna mot skogsbrynet och följde de nuvarande Fotboll- och Handbollsvägarna, fortsatte förbi hagarna vid Stora Lund och vidare utmed skogen mot Fjällen.

Sista delen av vägen hittar man vid Golfvägen och byggnaderna på backen där.

71 Lugnet

Flera torp fanns i området. Ett av dem var Lugnet, som tillhörde Veddesta. Det låg strax intill nuvarande Kassa-vägen. Men det låg inte där särskilt länge. Första gången man hör talas om det är 1871. Torparen då hette Carl Nilsson. Torpet var sedan bebott till 1883 - i 12 år alltså. Några plommon- och äppelträd samt någon stensamling kan ha samband med den gamla bebyggelsen.

72 Jordbro

Vid Viksjöleden vittnar gamla förvildade fruktträd om en tidigare bebyggelse. Man vet också att Jordbro har använts som boplats under lång tid. De odlingsterasser man kan ana sig till tyder på att platsen var bebodd redan på medeltiden, ja, kanske rentav ännu tidigare.

Själva torpet Jordbro fanns redan på 1500-talet. Första gången vi hör talas om det är år 1596.

En kyrkstöld hade tydligen begåtts i Järfälla kyrka. Torparen på Jordbro, Anders Germundson, hade skrutit för några bönder i trakten och påstått att det var han som brutit sig in i kyrkan och stulit nattvardskalken och en del mässkläder. Bönderna blev förskräckta och anmälde honom och han ställdes inför rätta 1596. Men han nekade och sa att han ljugit om inbrottet. I stället angav han ett par andra personer.

Målet gick vidare till häradsrätten. Hur det verkligen förhöll sig med brottet och Anders Germundsons eventuella skuld förmåler inte historien.

Vart Anders tog vägen och hur det därefter gick är okänt, men man kan i alla fall konstatera att något år senare hade Jordbro fått en ny torpare, Erich. Om honom vet vi att han hade två kor, en häst och tre får. I förmögenhetsskatt betalade han 10½ öre.

Tidigare tillhörde Jordbro Skälby, men från 1861 hörde det under Veddesta gård. Torpet var bebott till 1888. I området finns tre terrasseringsar och några husgrunder.

73 Långbacka/Veddesta skola

Ungefär där gång- och cykelvägen möter gamla Härads-vägen låg förr en skolbyggnad.

Efter sex års diskussioner om var skolan skulle ligga enades man till slut och år 1885 byggdes Veddesta skola här. De två första åren kallades den Långbacka skola. Det fanns då fyra skolor i socknen. (Görvälns skolhus byggdes visserligen först 1896, men Görvälnbarnen gick i skola i gamla krogen vid Görvåln.)

I Långbacka/Veddesta skola gick barnen från torpen i Lövsta och Riddersvik samt de från Fjällen, Sandvik,

Lund, Skälby, Björkeby, Barkarby m.m. Också barn från torpen Jordbro, Lugnet och Ormbacka gick här.

På tider när barnen inte var i skolan fick Järfälla Nykterhetsförening hålla till i skolhuset.

Man hade räknat med ett barnantal på cirka 50 elever, men vissa år omkring sekelskiftet gick så många som 90 barn (!) i Veddesta skola. Fler skolor måste byggas, det förstod man. Men sedan Lövstabarnen fått en egen skola låg inte längre Veddesta skola så centralt. De flesta barnen kom nu från Skälby och Barkarby, som börjat byggas ut.

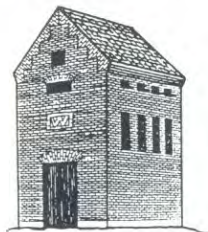

År 1915 flyttades småskolan till Barkarby och 1919 flyttade resten av eleverna dit. Själva skolhuset monterade man också ned och forslade med häst och vagn till Barkarby där det skulle byggas upp igen och användas som skola. Men så blev det inte för när skolhuset var så gott som färdiguppbyggt så brann det ned.

Veddesta skolas historia var all efter drygt 30 år.

74 Transformatorstationen i Ormbacka

På andra sidan backen, från skolan räknat, står en hög smal tegelbyggnad. Det är en gammal transformatorstation, en av de äldsta i Stockholmstrakten. Den är från elnätets första tid och byggdes 1919 av Älvkarleby kraftverk.

75 Järfällas äldsta väg - Häradsvägen

Runstenar och hällristningar placerade man utefter vägar där resande kunde se dem. Av kommunens tolv kända ristningar finns - eller har funnits - nio stycken utmed eller i närheten av denna väg, den s k Sollentuna häradsväg, vilken gick från Sollentuna mot Hägerstalund och Barkarby och via Fjällen till Lövsta.

För 400 år sedan, på 1500-talet, fanns en färja vid Lövsta för den som skulle över till Svartsjölandet. Troligen fanns det färja där långt tidigare. På Svartsjölandet låg Svartsjö slott, som var kungsgård redan på 1300-talet. Sollentuna häradsväg var den man tog när man landvägen skulle dit från Stockholm. Ännu under senare halvan av 1700-talet var detta en viktig väg och man kanske kan gissa att många kungliga ekipage åkt här.

Men så byggde man en ny väg till Svartsjö via Drottningholm i stället. Vägen Barkarby-Lövsta förlorade sin betydelse. Den blev en enkel liten sockenväg och förföll så den tidvis knappt var farbar. Till vissa delar har vägen försvunnit - senast nu på golfbanan ett stycke sydväst om Fjällengården. På de sträckor mellan Långbacka och Lövsta där vägen fortfarande finns kvar kan man dock ta sig fram med cykel, njuta av naturen och försöka tänka sig hur det kunde ha sett ut på den tiden när kungliga och andra ekipage for fram här.

76 Skylsta

I närheten av Skylsta finns ett gravfält, som är från yngre järnåldern (400-1050 e Kr). Det består av nio runda stensättningar. Också rester av husgrunder finns i området.

Där vägen nu gör en skarp sväng nedanför backen gick den förr rakt upp mot berget. Men man kanske tyckte att backarna där var för branta och därför flyttade vägen och gav den en ny sträckning. Den gamla sträckningen syns som en fördjupning.

Torpet Skylsta, som ligger strax bredvid, används som bostad för anställda vid golfbanan.

Flintdolk

77 Fjällen

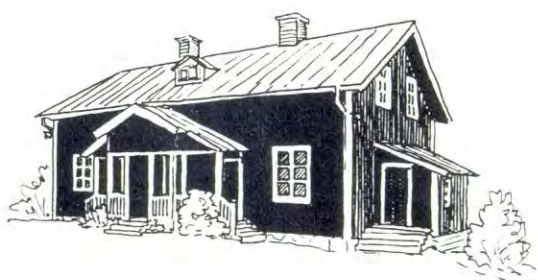
Man kan räkna ut var i kommunen det fanns boplatser under yngre järnåldern. Då hade nämligen varje by sin egen gravplats i någon icke odlingsbar backe i närheten. Ett sådant gravfält finns i Fjällen-Skylstaområdet. (Se Skylsta.)

Men också före järnåldern har människor vistats i detta område. När man grävde diken på 1920-talet fann man en flintdolk. Man har också hittat andra stenföremål, bl a något som kan ha varit en stenyxa.

På 1600-talet tillhörde Fjällen Hjulsta, vilket i sin tur hörde under Åkeshov i Bromma. På den tiden fanns det fäbodrar i Fjällenområdet och platsen kallades Hjulsta "fiell". ("Fiell" betyder utmarker, dvs marker som ligger i utkanten av ägorna.) På 1680-talet kallades platsen "Fjällen" för första gången.

Fjällen är en av de yngre gårdarna i Järfälla. Den har varit i många adelsfamiljers ägo - som längst (1720-1853) i släkten Stierncronas, vilken också ägde och bodde på Åkeshov. Inga adelsfamiljer har dock bott på Fjällen.

Efter 1853 bytte Fjällen ägare flera gånger. År 1921 övertogs det av Viksjö AB och 1963 av Småhusstaden.

Jordbruket bedrevs under Viksjö gård. Åren 1956-1966 fanns ett travhäststuteri i Fjällen. Stallet brann ned i december 1979.

Viksjö golfklubb tog över Fjällen 1969 och äger numera området. Nuvarande huvudbyggnad, som är av relativt sent datum, är tillbyggd efter golfklubbens övertagande.

78 Runristning vid Krusbacka

Förr gick en väg från Skylsta tvärs över nuvarande golfbanan till ett torp som hette Krusbacka. Utefter den vägen på en berghäll finns en fin runristning med inskriften: "Sven lät rista runorna efter Torbjörn, sin broder".

Torpet Krusbacka var bebott till 1901. Det enda som finns kvar av det är lite sten efter grunden och spisen - samt en krusbärsbuske.

Också en runsten ska ha funnits där i närheten. År 1865 fanns en del av stenen kvar på vilken man kunde läsa: "... resa stenen efter Svarthövde ...". Den skulle ha stått söder om Krusbacka en bit in i skogen. Men den har försvunnit och trots att man letat har ingen kunnat finna den.

HÄLLEN LIGGER VÄL SYN-
LIG VID GOLFBANAN

79 Moränformation

Strax söder om Lundskolan på höjden finns en moränformation. Då inlandsisen låg över Sverige bildades ett otal moränformationer, t ex i isens sprickor och håligheter eller genom att isblock smälte samman och lämnade kvar moräner. (Morän = kantiga och oslipade stenar av nedkrossat berg.)

Anm. 2001: Den del av Häradsvägen, som ursprunglig kulturstig följde, har tagits bort sydväst om Fjällens ekonomibyggnader. (Vägens fortsättning hittar man sedan i anslutning till gångvägen söder om Ananasvägen. Eventuellt kan man via en stig söder och sydväst om P-platsen söka sig fram till den - se kartan på s 30.)

Tidigare kunde man följa Häradsvägen till torpet Nyaland och till ett bronsåldersröse en bit sydväst därom - ja, ända till Lövsta om man så ville.

I stället får nog 2000-talets kulturstigsvandrare vika norrut vid ekonomibyggnaderna och följa den gamla Viksjö-Fjällenvägen ett litet stycke (se karta på s 32) - ungefär fram till Viksjöleden. Och vidare till moränformationen.

80 Nyaland

Torpet Nyaland - tidigare kallat Flottvik - vid Häradsvägen är från början av 1800-talet. Det tillhörde Riddersvik och var lantarbetarbostad. Senare har det disponerats av Vällingby brukshundsklubb.

81 Bronsåldersröse

På ett berg en bit längre bort, där vägen gör en sväng, finns ett bronsåldersröse (fr ca 1500-500 f Kr). Rösen från den tiden ligger gärna ensamt på bergshöjder. De användes som begravningsplats.

På bronsåldern var det inte så långt till vattnet här. Vattenlinjen bör ha gått en bit på andra sidan den nuvarande vägen. Röset är deformerat på mitten.

LITTERATUR

Lars Gustafsson j:r: Järfällaboken
Järfälla kommun: Järfällaboken II
Beatrice Fizir-Chrapkowski: Hus och miljöer i Järfälla
R. Källman, A-S Nygren: Järfälla - kulturhistoriska miljöer
John Wiman: Några Wiksjöminnen
Magnus Källström: Järfällas runstenar
Bertil Risveden: 500 år på Görvåln
Lars Gustafsson j:r: Glimtar ur Görvålns historia (1975)
Riksantikvarieämbetet: RAÅ:s fornlämningsregister
C-H Ankarberg, H. Stiwenius: Länsantikvariens Byggnadsinventering i Järfälla 1973
Järfälla kommun: Kulturbyggnadsutredning
RAÅ och Statens historiska museer, A. Hedman: Rapport Uv 1981:15, Fornlämning 11, Viksjö

Eva Forbena, KTH Stockholm (1984): Sandviks gård i Viksjö Järfälla Länstyrelsen/Kulturnämnden i Järfälla: Kulturminnestavlor
Järfälla kommun, informationen: Färdvägar
Järfälla kommun, informationen (1983): Järfälla skolor förr och nu
Järfälla kommun, informationen (1982): Görvålns gård
Järfälla kommun: Görvålns slott - parken
Järfälla kommun/Park och Naturvårdsavd: Skogs- och naturstig på Friisas backe vid Görvålns gård
Järfälla kommun (1988): Görvålnsreservatet, Förslag till gränsdragning och skyddsform
Järfälla kommun: Naturreservat i Stockholms län - Görvåln
Järfälla kommun, Per Collinder, Ulf Lovén: Vägvisare till naturen i Järfälla
Görvålnverket: Kommunalförbundet Norrvatten 1926-1986
Järfälla kommunkarta

samt artiklar och reportage ur

Hembygdsbladet, Järfälla-Bygden, Dagens Nyheter, DN Nordväst, Svenska Dagbladet, Järfälla Tidning, Mälarposten, Aktuellt i Järfälla, Bladet

Muntliga källor:

Stig Henriksson, Gösta Larsson, Bengt Dahlström m.fl.

Fotografier ur kommunens bildarkiv har utgjort underlag för teckningar av byggnader.

***HA EN KULTUR
- MED KULTUR !***

Utgiven av Järfälla Hembygdsförening
och Järfälla Kultur

Järfälla Kultur, Järfälla kommun, 177 80 Järfälla
Tel 08-580 285 00 www.jarfalla.se